

УДК 81'25:82-31:811.111:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-48>

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ ДМИТРА ЛИСИЧЕНКА РОМАНУ «ЗАГУБЛЕНИЙ СВІТ» АРТУРА КОНАН ДОЙЛА

ANALYSIS OF DMYTRO LYSYCHENKO'S TRANSLATION OF ARTHUR CONAN DOYLE'S NOVEL «THE LOST WORLD»

Уваров М. А.,

orcid.org/0009-0005-8741-4277

аспірант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Стаття присвячена перекладознавчому аналізу українського перекладу роману Артура Конан Дойла «Загублений світ», виконаного Дмитром Лисиченком. Актуальність дослідження зумовлена потребою з'ясувати, наскільки перекладачеві вдалося відтворити індивідуальний стиль автора, жанрову специфіку пригодницької наукової фантастики та культурно марковані реалії початку ХХ ст. Новизна дослідження полягає у комплексному аналізі лексико-семантичного, стилістичного та культурологічного аспектів перекладу. У роботі проаналізовано стилістичні особливості оригіналу, зокрема поєднання репортажної манери, іронічного тону, наукових описів і динамічного пригодницького сюжету, та виявлено їх відображення в перекладі. Визначено основні перекладацькі трансформації (транскрипція, модуляція, конкретизація, калькування), а також способи передавання неологізмів (транскрипція, транслітерація, калькування, конкретизація), власних назв (транслітерація, транскрипція, калькування, адаптація) і фантастичної термінології (калькування, конкретизація, транслітерація, транскрипція). Показано, що Дмитро Лисиченко поєднує стратегії форенізації та доместикації, зберігаючи культурний колорит англomовного твору і забезпечуючи доступність для українського читача. Встановлено, що перекладач успішно відтворює дотепний діалог, експресію персонажів і науково-документальний характер оповіді, застосовуючи архаїзовану лексику, природну для українського літературного стилю. Зроблено висновок, що переклад Дмитра Лисиченка є якісним, адекватним і сприяє розвитку української перекладацької школи художньої літератури.

Ключові слова: Дмитро Лисиченко, культурно марковані реалії, наукова фантастика, перекладацькі стратегії, перекладознавчий аналіз, стилістична еквівалентність, художній переклад.

The article focuses on the comparative analysis of Arthur Conan Doyle's novel *The Lost World* and its translation produced by Dmytro Lysychenko. The relevance of the research is determined by the need to clarify to what extent the translator succeeds in rendering the author's individual style, the genre specificity of adventure science fiction, and the culture bound words of the early twentieth century. The novelty of the research lies in a comprehensive analysis of the lexico-semantic, stylistic, and cultural aspects of the translation. The paper examines the stylistic features of the original, particularly the combination of reportorial narrative, ironic tone, scientific description, and dynamic adventure plot, and traces their reflection in the translation. The main translation transformations (transcription, modulation, concretization, calquing) and the strategies used to render neologisms (transcription, transliteration, calquing, concretization), proper names (transliteration, transcription, calquing, adaptation) and fantastical terminology (calquing, concretization, transliteration, transcription) are identified. It is shown that Dmytro Lysychenko combines foreignization and domestication strategies, preserving the cultural flavour of the English source text while ensuring its readability for the Ukrainian reader. The study proves that the translator successfully reproduces the expressiveness, as well as the quasi-documentary and scientific character of the narrative, making use of slightly archaic lexical choices that are nevertheless natural for contemporary Ukrainian literary style. It is concluded that Dmytro Lysychenko's translation is qualitatively adequate and contributes to the development of the Ukrainian school of literary translation.

Key words: culture-bound words, Dmytro Lysychenko, literary translation, science fiction, stylistic equivalence, translation analysis, translation strategies.

Постановка проблеми. Переклад класичних літературних творів, зокрема ранньої наукової фантастики, є важливим завданням перекладознавства у контексті збагачення національної культури. Роман Артура Конана Дойла «Загублений світ» (1912) [1] – один із перших зразків пригодницької наукової фантастики, що поєднує наукові елементи з авантюрним сюжетом. Український переклад цього твору, виконаний Дмитром Лисиченком і виданий у Львові [2], становить значний інтерес для дослідників завдяки необхідності збереження стилістичних та жанрових особливостей оригіналу. Актуальність дослідження зумовлена потребою проаналізувати, якою мірою перекладачеві вдалося передати особливий стиль оповіді А. К. Дойла, характерні риси жанру наукової фантастики, культурно специфічні реалії початку ХХ ст., а також якими лексико-семантичними та синтаксичними прийомами це досягнуто. Важливо підкреслити, що якісний художній переклад повинен не лише передати зміст, але й відтворити естетичний вплив оригіналу на читача. Іншими словами, текст перекладу має справляти на читача такий самий стилістично-емоційний ефект, як і першоджерело. Аналіз перекладу Дмитра Лисиченка дозволяє оцінити ефективність обраної ним перекладацької стратегії та доповнює загальну картину українського перекладення світової пригодницької класики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження у галузі художнього перекладу наукової фантастики та збереження ідіостилю автора охоплюють широке коло тем, зокрема передачу фантастичних образів, жанрових ознак та культурно специфічних реалій. Особливу увагу приділяють стратегіям перекладу, які дозволяють забезпечити функціонально-стилістичну відповідність оригіналу.

Так, наприклад, у дослідженні Н. Дзюби та Л. Шагали [3], присвяченому українському перекладу роману Ф. Герберта «Дюна», проаналізовано застосування стилістичних трансформацій як засобу досягнення адекватного перекладу. Авторки зазначають, що застосування таких прийомів, як модуляція, конкретизація, переструктурування речень, дозволяє передати авторський стиль і атмосферу твору без втрати змісту. Ці висновки мають безпосереднє значення для перекладу «Загубленого світу», де також необхідно зберегти жанрову специфіку та індивідуальний стиль Артура Конана Дойла [3].

О. Дойчик, У. Билиця та Ю. Бендак [4] досліджують мовностилістичні характеристики ідіостилю Джона Гріна в українському перекладі. Авторки наголошують на важливості збереження індивідуального стилю письменника через баланс між доместикацією і форенізацією, а також через використання тактик модуляції, компресії, конкретизації. Хоча дослідження стосується підліткової прози, його підходи та методологія є релевантними для аналізу перекладу творів наукової фантастики [4].

У статті О. Лісун та А. Советної [5] здійснено аналіз перекладу фантастичної образності в романі «Загублений світ» Артура Конана Дойла, зокрема акцентовано на важливості збереження фантастичних елементів (унікальних істот, вигаданих топонімів та наукових термінів) як засобу відтворення жанрової специфіки. У своєму дослідженні я використовую їхню тезу щодо значущості фантастичних реалій для збереження авторського стилю, проте доповнюю її аналізом перекладацьких трансформацій неологізмів, термінологічної адаптації та стилістичного забарвлення. Таким чином, дослідження О. Лісун та А. Советної слугує теоретичним підґрунтям, яке я розширюю, застосовуючи до міжперекладацького порівняння українських версій твору різних років [5].

С. Старикова [6] у своїй роботі аналізує особливості передачі реалій у жанрі фентезі, однак її висновки стосовно застосування стратегій форенізації та доместикації можуть бути екстрапольовані на переклад наукової фантастики. Авторка наголошує на необхідності збереження культурного колориту при одночасному забезпеченні зрозумілості для цільового читача [6].

Ці дослідження демонструють важливість комплексного підходу до аналізу перекладів текстів жанру наукової фантастики, що поєднує збереження ідіостилю автора, жанрових ознак та культурної специфіки оригіналу.

Мета дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз українського перекладу роману Артура Конан Дойла «Загублений світ», виконаного Дмитром Лисиченком, з точки зору відтворення стилістичної манери оригіналу, збереження жанрових ознак наукової фантастики, передачі культурно специфічних реалій, особливостей лексико-семантичних та синтаксичних рішень перекладача. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) зіставити стилістичні особливості оригіналу та перекладу і визначити ступінь їх відповідності; 2) з'ясувати, якою мірою перекладачеві вдалося зберегти жанрову своєрідність твору як науково-фантастичного роману; 3) проаналізувати способи передачі реалій та власних назв, що несуть культурне навантаження; 4) виявити основні лексико-семантичні трансформації та синтаксичні перебудови, застосовані перекладачем; 5) охарактеризувати загальну перекладацьку стратегію Дмитра Лисиченка та сформулювати висновки щодо її ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стилістична відповідність перекладу оригіналу. Роман «Загублений світ» написано від першої особи у формі репортажних нотаток молодого журналіста Едуарда Мелоуна, тому оригінальний текст поєднує живу розмовну манеру оповіді з елементами репортажного стилю та науковими описами. Для прози А. К. Дойла характерні дотепні діалоги, легкий іронічний тон у викладі пригод, а також досить розгорнуті описи екзотичних місць і допитливе, захоплене забарвлення викладу фактажу [7]. У перекладі важливо зберегти цю тональність. Аналіз українського тексту Дмитра Лисиченка показує, що перекладач загалом дотримується стилю оригіналу, зберігаючи поєднання невимушено-розмовного тону з книжною оповідною формою, характерне для твору. Наприклад, збережено розповідь від першої особи: перекладач так само веде розповідь від імені головного героя-оповідача, що дозволяє передати суб'єктивний погляд Мелоуна на події. У перекладі зберігається легкий гумор оригіналу – герой звертається до читача жартівливими зауваженнями, і Дмитро Лисиченко адекватно відтворює ці інтонації українською. Для прикладу, англійське звертання Мелоуна до читача *I beg the reader to note...* (буквально: «прошу читача зауважити») перекладено як *прошу шановного читача взяти до уваги* – така стилістика ввічливого звертання відповідає духу оригіналу. Подібні авторські відступи й жарти перекладач зберігає, часто дослівно або з незначною стилістичною зміною, що свідчить про прагнення не втратити авторський голос. Відзначимо, що Дмитро Лисиченко подекуди використовує в перекладі лексеми та звороти, притаманні українській мові початку ХХ століття (наприклад, *бідолаха* для *poor fellow*, *ускочити у халену* для *get into a scrape*). Така дещо архаїзована лексика у контексті перекладу є доречною, оскільки передає колорит епохи оригіналу.

Функціонально-стилістична еквівалентність перекладу й оригіналу багато в чому досягається завдяки уважності перекладача до тону висловлювань персонажів. Приміром, професор Челленджер у Артура Конан Дойла говорить експресивно, з викликом і гумором – у перекладі його репліки також наповнені експресією та часом гіперболізованою ввічливістю, що створює комічний ефект (наприклад, *Вельмишановний сере, я змушений просити вас...* у ввічливо-саркастичному тоні). Таким чином, можна констатувати, що стилістичне забарвлення перекладу близьке до оригіналу: читач українського тексту отримує подібне емоційне враження, яке мав би англомовний читач 1912 року.

Збереження жанрових ознак наукової фантастики. «Загублений світ» є класичним зразком ранньої наукової фантастики, поєднуючи пригодницький сюжет (експедиція в незвідані землі) із науковими припущеннями (існування плата із доісторичними тваринами). До жанрових ознак твору належать: мотив наукового відкриття, детальні описи невідомої природи і істот, наявність вченого як центрального героя (професор Челленджер) та загальний дух раціонального пояснення неймовірного. Перекладач загалом успішно зберігає ці характеристики. Наукова термінологія та фактаж роману передані українською точно і зрозуміло. Наприклад, назви доісторичних істот і племен (*pterodactyl*, *ichthyosaurus* тощо) передано транслітерацією (*птеродактиль*, *іхтіозавр*), що дозволяє читачеві зануритися в ту саму науково-фантастичну

реальність, що й в оригіналі. Опис експедиційних пригод зберігає характерну для жанру динаміку та напруженість. У перекладі виразно відтворено сцени сутичок із динозаврами та «людьми-мавпами» – перекладені речення такі ж емоційно насичені і зрозумілі, як і англійські. Наприклад, англійський опис стрімкого нападу птеродактиля передано серією коротких українських речень, які зображують динамічний розвиток дії (перекладач подекуди скорочує довгі фрази оригіналу, щоб зберегти темп і напругу оповіді українською). Цей прийом виправданий і не спотворює змісту, натомість адаптує текст до норм сприйняття цільовою аудиторією. Окремо слід відзначити збереження духу відкриття і дивувань – перекладач не нейтралізує ті моменти, де герої дивуються неймовірним явищам. Навпаки, вигуки на кшталт *My God!* або *Extraordinary!* передано українськими відповідниками «*Боже мій!*», «*Неймовірно!*», що повністю передає атмосферу зачудування і шоку персонажів, притаманну жанру. Таким чином, жанрові особливості: дух наукового пошуку, елемент фантастичного припущення та пригодницька динаміка, – повною мірою присутні в українському перекладі. Текст Дмитра Лисиченка читається саме як науково-фантастична пригодницька повість, з відповідним стилем та інтонацією, що підтверджує жанрову адекватність перекладу оригіналу.

Передача культурно специфічних реалій. Роман містить ряд реалій, пов'язаних із британським культурним та науковим контекстом початку ХХ ст., а також реалій, що описують життя південноамериканських племен. До перших належать, наприклад, назви установ і титулів: *Zoological Institute*, *Daily Gazette*, *Lord John*, *Sir*. Дмитро Лисиченко переважно дотримується стратегії транскрипції/транслітерації для таких реалій, максимально зберігаючи їх іншомовну форму. Так, *Zoological Institute* перекладено як *Зоологічний інститут* (калькування назви при збереженні впізнаваної структури), *Daily Gazette* – як *Дейлі Гезет* (транскрибування власної назви газети без перекладу слова *Gazette* як «газета»), *Lord John* – *лорд Джон*, *Sir* – *сер*. Такий підхід відповідає принципу форенізації (*foreignization*) – реалії залишаються у перекладі чужорідними для українського читача, проте зрозумілими з контексту. Це дозволяє зберегти колорит британської культури, в якій розгортаються події. Водночас перекладач у ряді випадків вдається до пояснювального або функціонально наближеного перекладу, коли буквальний підхід загрожував би незрозумілістю. Наприклад, спортивну реалію *to play center three-quarter for the London Irish* передано генералізацією як *грати центрфорвардом в регбі за ірландську збірну*. У цьому випадку власна назва регбійного клубу *London Irish* замінена на більш зрозуміле українському читачеві *ірландська збірна*, хоча така заміна певною мірою спрощує реалію (національна збірна замість назви клубу) і змінює деталь змісту. Подібний прийом перекладач застосовував, очевидно, з прагматичною метою – аби читач одразу ідентифікував, про що йдеться (регбійну команду), не вдаючись до приміток. Це рішення можна оцінити двояко: з одного боку, зрозумілість підвищується, з іншого – автентичність реалії дещо втрачається. В цілому ж передача реалій у тексті Дмитра Лисиченка є доволі точною і уважною. Більшість географічних назв, імен людей, титулів передано без змін: *Professor Challenger* – *професор Челленджер*, *Amazon* – *Амазонка*, *Maple White Land* – *плато Мейнл-Вайт*. Варто відзначити, що діалогічні фрагменти, де персонажі-носії іншої культури (індіанці, тубільці) говорять ламаною англійською чи вживають слова своєю мовою, перекладено нейтральною літературною українською мовою без спроби імітувати акцент. Це свідомий крок, аби зберегти читабельність: спроби передати «ламану мову» українськими засобами могли б утруднити розуміння тексту читачем. Таким чином, у перекладі Дмитра Лисиченка реалії здебільшого збережено шляхом транскодування або калькування (що забезпечує колорит), а в окремих випадках застосовано адаптацію (для кращого розуміння). Такий баланс відповідає сучасним вимогам: переклад має бути зрозумілим цільовій аудиторії, але при цьому донести національний колорит іншомовного тексту. У нашому випадку цей баланс загалом дотримано: читач українського видання відчуває британський антураж твору, проте не зустрічає непереборних труднощів у інтерпретації реалій.

Лексико-семантичні та синтаксичні рішення перекладача. Перекладацька стратегія Дмитра Лисиченка на рівні лексики і семантики характеризується прагненням до точності з помірною адаптацією. У процесі аналізу тексту перекладу можна виділити кілька основних прийомів, до яких вдавався перекладач: транслітерація/транскрипція, калькування, конкретизація значень та вилучення окремих слів. Транслітерацією, як уже зазначалося, передано власні назви, географічні найменування, видові назви тварин – усе, що не має усталеного українського відповідника. Калькуванням перекладені деякі сталі словосполучення і назви інституцій (наприклад, *Zoological Institute* – *Зоологічний інститут*). Конкретизація проявляється у випадках, коли англійське слово з широким значенням замінено українським більш вузьким для ясності. Приміром, *he dropped his gun* у контексті бою перекладено як він впустив рушницю, де слово *gun* (вогнепальна зброя будь-якого типу) конкретизовано до *рушниці* з урахуванням описаних обставин. Такі конкретизації роблять текст перекладу точнішим і зрозумілішим, не спотворюючи авторського задуму. Синтаксично переклад доволі близький до оригіналу, хоча іноді перекладач використовує прийом членування речень або транспозицію, адаптуючи текст під норми української мови. Наприклад, англійське речення з кількома підрядними, перевантажене деталями, в українському перекладі може бути поділене на два: спочатку основна думка, потім уточнення. Це типова трансформація, яка не перекручує зміст, проте полегшує сприйняття перекладу. Також, часом застосовано модуляцію, наприклад: англійський вираз *I have never seen such a thing* перекладено не дослівно «Я ніколи не бачив такої речі», а як *Мені досі не доводилося нічого подібного бачити* – зміна порядку слів і використання безособової конструкції робить фразу більш природною для української мовної норми, зберігаючи семантику оригіналу. У такий спосіб Дмитро Лисиченко дотримується принципу динамічної еквівалентності [8], прагнучи донести значення і стиль оригіналу в формі, зручній для українського читача.

Загальна стратегія перекладача та оцінка результатів. На підставі проведеного аналізу можна охарактеризувати підхід Дмитра Лисиченка до перекладу «Загубленого світу» як переважно орієнтований на джерело із елементами адаптації. Перекладач намагався якнайточніше передати авторський стиль і атмосферу твору – це проявилось у збереженні гумору, експресії, жанрової специфіки та більшості культурних реалій. Такий підхід відповідає стратегії фореїзації, коли пріоритетом є збереження «іншості» оригіналу в перекладі. Дмитро Лисиченко не спрощує і не локалізує текст надмірно: читач відчуває, що події розгортаються у чужому краї та іншому часі. Одночасно перекладач проявляє гнучкість там, де буквально відтворення могло б ускладнити розуміння. Елементи доместикації помітні у згаданих випадках з *London Irish* чи в нейтралізації індіанського мовлення – тобто перекладач дбає про читабельність і ясність для сучасного українського читача. В цілому, така комбінована стратегія виглядає виправданою і успішною. Текст перекладу читається легко, зберігаючи при цьому стилістичну багатозначність оригіналу (науковий виклад + пригодницький нарратив + гумор). Перекладацькі рішення Дмитра Лисиченка демонструють високий рівень мовної культури: лексичний ряд перекладу багатий і природний, синтаксис різноманітний і гнучкий, фразеологія відповідає нормам української літературної мови. Помітно, що перекладач добре розумів як реалії, описані в романі, так і підтекст гумористичних сцен – це дозволило уникнути явних помилок чи неточностей. Єдиними дискусійними моментами можна вважати окремі випадки надмірної адаптації (заміна назви регбійного клубу на «збірну»).

Висновки. Проведений аналіз українського перекладу роману Артура Конан Дойла «Загублений світ» у виконанні Дмитра Лисиченка показав, що перекладач в основному досягнув адекватного відтворення як змісту, так і форми оригіналу. Стилiстична відповідність перекладу оригіналу є високою: збережено нарративний тон, гумор і образність авторського тексту, переклад справляє на читача подібне емоційне враження, що й англійський твір початку ХХ ст. Жанрові ознаки науково-фантастичного пригодницького роману у перекладі не втрачено – український текст передає атмосферу наукової експедиції, дух відкриття і фантастичний еле-

мент так само виразно, як і оригінал. Культурно специфічні реалії та власні назви переважно передано шляхом транскодування або калькування, що зберігає колорит, а в поодиноких випадках застосовано помірну адаптацію задля розуміння – такий баланс можна вважати оптимальним. Аналіз лексико-семантичних та синтаксичних рішень показав, що Дмитро Лисиченко вдало використав різні перекладацькі трансформації для досягнення природності українського тексту при збереженні змісту оригіналу. Загальна стратегія перекладача тяжіє до максимально точної передачі авторського стилю (орієнтація на джерело) із вибіркоvim застосуванням пристосування до цільової аудиторії там, де це покращує сприйняття тексту читачем. Такий підхід виявився дієвим: переклад «Загубленого світу» у виконанні Дмитра Лисиченка можна оцінити як якісний і адекватний, що вводить українського читача у світ Артура Конан Дойла без суттєвих утрат змісту чи атмосфери. Результати можуть бути корисними як у теоретичному плані – для подальшого вивчення перекладацьких стратегій у жанрі пригодницької фантастики, так і в практичному – для вдосконалення методики перекладу художніх текстів з англійської мови українською.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Doyle A. C. *The Lost World & Other Stories*. Wordsworth Editions Limited, 1995. DOI: 10.1604/9781853262456.
2. Дойл А. К. *Загублений світ* / пер. з англ. Дмитра Лисиченка. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2006. 296 с.
3. Дзюба Н., Шагала Л. Стилiстичнi трансформації як засіб досягнення адекватного перекладу (на матеріалі роману Ф. Герберта «Дюна»). *Матеріали III Міжнар. наук. конф. «Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності»* (Могилів-Подільський, 6 грудня 2024 р.). Могилів-Подільський, 2024. С. 338–340. DOI: 10.62731/mcnd-06.12.2024.008.
4. Дойчик О. Я., Билиця У. Я., Бендак Ю. О. Мовностилiстичнi характеристики ідіостилію Дж. Гріна в українському перекладі (на матеріалі романів *Paper Towns* та *The Fault in Our Stars*). *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27, т. 2. С. 149–155. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.28.
5. Лісун О. В., Советна А. В. Фантастична образність та особливості її відтворення при художньому перекладі (на прикладі роману Артура Конан Дойла «Загублений світ»). *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. 2019. Том 30 (69), № 1, ч. 1. С. 151–155.
6. Старикова С. А. Особливості українського перекладу реалій англomовних творів жанру фентезі. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу: тези доп. всеукр. наук. конф. пам'яті проф. Д. І. Квеселевича* (Житомир, 10 травня 2024 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 90–94.
7. Коханюк К. Є. *Поетика англійського класичного детективу*: кваліфікац. робота (магістерська) / наук. кер. О. О. Оренчак. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2023. 80 с.
8. Nida E. A. *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill, 1964. 331 p. DOI: 10.1163/9789004495746.

Дата надходження статті: 25.11.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025